

nek. Az újabb tőkék ideig-óráig még rentabilisak, de a régi tőkék teljesen értéküket veszítették, minthogy a rentabilitás immár nem terjedhet ki azok gyümölcsöztesére nézve. Ime: Az állami nagy üzemeknél a fentebb kifejtett tőkestruktúráció könnyen észlelhető szimptomája, mely a kapitalizmus agóniájára éles fényt vet. Ehelyütt nemcsak a nullát megközelítő rentabilitás ténybeli szimptomája, hanem egyszersmind a kapitalisztikus gondolkodás pszichológiai alapeszméjének elhomályosulása, a kapitalisztikus kötelezettségek be nem tartásának antikapitalisztikus megkoncipiálása is jellemző.

De a harmadik és leglényegesebb szimptomája, a gazdasági élet mélyéről tekintve, az adózás szimptomája. Minden adó, amely tőkehasznót abszorbeál, támadást jelent a kapitalisztikus rendszer ellen. Mert előbb-több, amidőn a kapitalisztikus termelési rend és a modernebb üzemtechnikai berendezés szükséges és elengedhetetlen kreálásának szükségessége felmerül, az adók által abszorbeált összegek lényegesen bevalnak a kapitalizmus agonizálására. Az adók által elvont tőkék, a tiszta tőkevállalatoknál, pld. a nyereségeknek kb. fele vonatik el adóztatás címén: hiányoznak a reintegrációs befektetéseknél. A roppant adóterhek Magyarországon egész kétségtelenül az átlagos kamat koefficienciát nulla alá szoritják. Ezen tény, amely a kríziseknek sorozatos és mind vehemensebb lefolyású megismétlődésében nyer kifejezést, aláaknázza a kapitalizmus gazdasági rendszerét.

Valóban: a kapitalizmust nem a kommunizmus fogja megbuktatni, önmagán fog tönkremenni és tönkreemenésének egyik legjelentősebb szimptomája azon kölcsönhatás, amely a kapitalizmus és az adózás között fennáll.

E fentiekben előadottak, véleményem szeriut, ezen kölcsönhatás leglényegesebb jelenségei. Természetesen csak nagy keretet adtam, a detailekbe menni nem állt módomban. De amit az urak elé terjesztettem, az a legjelentékenyebb és legfontosabb szimptomáknak karakterizálása volt.

Az 1907. évi III. t.-c.-ben nyújtott illeték- kedvezmények.

Irta: *Koós István* pénzügyi tanácsos.

(Folytatás.*)

Az 1907. évi III. t.-c. 1. §-ának b) pontja (az előző cikkemben 2. alatt említett) azt a további rendelkezést tartalmazza, hogy ha a törvényben meghatározott vállalatok „részvénytársaság vagy szövetkezet alakjában *létesíttetnek*, illetve ha a kedvezmények érvényének tartama alatt részvénytársaságokká vagy szövetkezetekké *alakulnak át, újra alakulnak* vagy más társaságokkal *egyesülnek*, felmenthetők a társaság *megalakulásával* és esetleg a társulati *tőke megnagyobbításával* járó szerződések

*) Lásd az előző közleményt a Polgári Jog f. é. 3. számában.

bélyege és illetéke, községi illetéke és díja alól." A törvényben említett ezeket a különböző eseteket bizvást közös nevezőre hozhatjuk, mondván, hogy a szóbanforgó vállalatok mentesek a részvénykibocsátások, illetve a szövetkezeti törzsbetét és üzletrészkiadások után járó illetékek alól.

Fejtegetéseimben a szövetkezeti törzsbetétek, illetve üzletrészek jegyzése után járó illeték alóli mentességre nem terjeszkedem ki, egyrészt, mert az állami kedvezményezéssel kapcsolatban gyakorlati jelentőségük alig van, másrészt, mert a mentesítés alkalmazásának mikéntje szempontjából a részvénykiadások illetékmentesítésével csaknem megegyező szabályoknak vannak alávetve.

Ha a részvénykiadásokra biztosított illetékmentesség személyes mentesség volna, akkor az illetékmentesség gyakorlati alkalmazása mi nehézséget sem okozna, mert egyszerűen törölni kellene azt az illetékösszeget, amely az 1920. évi XXIV. t.-c. 14. §-a szerint a kincstárt megilleti. Azonban nem szabad szemünk elől téveszteni, hogy szigorúan tárgyi mentességgel állunk szemben s így itt is élénk mered a kérdés, hogy a gyárüzemet vagy annak bizonyos üzemágát megillető kedvezmény miként alkalmazható azokra a szerződésekre, amelyek a gyárüzem birtokosát létesítik (alakulás), illetve a már megszületett birtokosnak (a részvénytársaságnak) tőkéjét új birtokrészek létesítésével növelik. A megoldás kérdése egészen vigasztalan lenne, ha a részvénykiadásokat a kereskedelmi törvénynek igen helyes formajogi szemüvegén át úgy vennők szemügyre, mint amely aktus jogi személyt (jogalanyt) hoz létre, illetve (tőkefelelemelnél, fuziónál) növeli a jogi személy konstrukciójaként jelentkező tagsági jogok számát, mert a szóbanforgó illetékmentesség mérvének megállapításánál sem a jogi személyiség, sem a tagsági jog nem bázis, amely tárgyi megállapításoknak alapul szolgálhatna. Azonban részvénykiadás folytán nemcsak személy születik, s nemcsak bővül új tagsági jogok létesítésével, hanem ezekkel az aktusokkal parallel haladva, *tőke* is keletkezik, amely tőkeképzés a szóbanforgó személyiségnek, illetve tagsági jogoknak ezektől el nem választható alapja. A részvénykiadás valójában tőkegyesülés, reális obligáció s ha nem tevődik össze a tőke, akkor a megkötött társasági szerződés dacára sem született meg a részvénytársaság s nem keletkeztek új tagsági jogok sem. Amikor tehát azt kell vizsgálni, hogy a részvénykiadásokat megilleti-e és milyen mérvben az illetékmentesség, akkor valójában azt a tőkét kell vizsgálnunk, amely a szóbanforgó részvénykiadások folytán létesült. Ezt mondja a törvény is, amikor a társulati tőke magnagyobbításáról, illetve a részvényeknek tőkefelelemelés céljából történő kibocsátásáról szól.

A részvénytársaság tőkéje lehet pénz, de lehet vagyonerékkel bíró más dolog vagy jog is. Ha valamely társaság részvénytőkéje apport-ként behozott gyárüzem, melynek részére az állami kedvezményeket engedélyezték, akkor a megállapítás tárgya adva van. Ha azonban a társaság részvénytőkéje pénz, s az állami kedvezményeket egy jövőben létesítendő gyárüzem részére biztosította a kereskedelemügyi minisztérium, akkor a

részvénykibocsátás tőkérére nézve eszközrendő megállapítás mindaddig nem foghat helyt, amíg a társaság a szóbanforgó tőkét fel nem használta. A tőkefelhasználás munkájának megállapítása korábban már csak azért sem foghat helyt, mert hiszen az 1907. évi III. t.-c. értelmében a kedvezmények véglegesén csak az üzem megkezdésének napjától kezdődőleg engedélyezhetők.

Az a generális rendelkezés, hogy illetékkedvezményeknél a mentesség mérvének megállapításánál a kedvezményezett és a nem kedvezményezett üzemágakba eszközölt beruházások értékeinek egymáshoz való százalékos arányát kell alapul venni, a szóbanforgó részvénykibocsátási illetékekre is érvényes. Az arány megállapítását illetően tehát a törvény végrehajtási utasítása két komponenset ismer: a kedvezményezett és a nem kedvezményezett üzemágakba beruházott tőkét. A szóbanforgó utasításnak ez az elgondolása azonban egy körülményt nem vett számításba, azt t. i., hogy mi történjék a kedvezményezés arányának megállapításánál azzal a tőkerésszel, amelyet a társaság gyárüzemébe egyáltalán nem ruház be, hanem felhasználja adósságok törlesztésére, üzemi forgótőke létesítésére, bizonyos tranzakciók lebonyolítására, más vállalatokban való érdekelt-ség-vállalásokra, reklámcélokra, a részvénykibocsátások költségeinek fedezésére stb.-re. Van tehát egy harmadik komponens is. Ha nem tévesztjük szemünk elől azt, hogy a szóbanforgó illetékmentesség tárgyi mentesség s ha éppen ezért figyelmen kívül hagyjuk a végrehajtási utasításnak a tárgyi mentesség természetével össze nem egyeztethető azt a rendelkezését, hogy megelőző százalékos arányszámot is alapul lehet venni későbbi illetékmentesség mérvének megállapításánál, ha azóta számottevő változások nem fordultak elő, akkor nem kétséges, hogy amennyiben a társaság a részvénykibocsátás utján előállott tőkét a kedvezményezett gyárüzemébe egyáltalán nem fekteti be, akkor a részvénykibocsátást illeték alól mentesíteni nem lehet. Ha ilyen eset adódott, akkor a kereskedelemügyi, illetve pénzügyi minisztériumok részéről a végrehajtási utasítás betűjével ellenkező ez az álláspont érvényesült is. Nehezebben, de végül mégis csak érvényesült az említett fórumok előtt az az álláspont, hogy ha valamely társaság az ipari felügyelőség megállapítása szerint a részvénykibocsátás utján előállott tőkével 100%-ig felérő tőkét fektetett be gyárüzemének kedvezményezett és nem kedvezményezett üzemágaiba, azonban a részvénykibocsátás utján előállott tőkének egy részét más célokra (költségekre részvénykibocsátással kapcsolatban) fordította, vagyis beruházásokra más eredetű tőkét is felhasznált, akkor részvénykibocsátás folytán előállott tőke-beruházásokra fel nem használt részének oly elbírálásban kell részesülnie, mintha ezt a tőkerészt a nem kedvezményezett üzemágakba fektette volna be. A harmadik komponens (be nem ruházott tőke) tehát egyértékű a nem kedvezményezett célokra történt beruházásokkal, vagyis az arány kiszámításánál növeli az illetékköteles arányszámot. Azt hiszem, hogy a gyakorlat során érvényesülő ez az álláspont a törvény szellemét híven követi, mert az 1907. évi III. t.-c.-nek célja a hazai ipar fejlesztése, már pedig a kormányzat által

fejlesztendőnek ítélt iparág szempontjából egészen érdektelen, hogy a kedvezményezett üzemágba be nem ruházott tőkét a társaság nem kedvezményezett üzemágazataiba fekteti-e be, avagy azt a részvénykibocsátás költségeire, más vállalatokban való érdekeltiségek vállalására vagy tetszése szerinti más célokra fordítja. Ha más álláspontra helyezkednénk, akkor a tárgyi kedvezmény jogosulatlan személyi kedvezménnyé változnék.

A kedvezmények tárgyi jellegének megőrzését az előbb tárgyalt esetekkel összefüggő az a körülmény is veszélyezteti, hogy a beruházások arányának megállapítására hivatott ipari felügyelőség — nem ismervén az illetékeknek az adóktól eltérő természetét — megállapításainál nincs tekintettel arra, hogy a társaság könyveiben beruházásként elkönyvelt tőkeösszegeknek mi az eredete: a konkrét részvénykibocsátásból származtak-e, avagy más eredetűek. Elképzelem, hogy a tőke eredetének megállapítása nem egyszerű, mert hiszen a pénznek nincs szaga. De fogyatékos könyvelési ismereteim dacára is lehetségesnek tartom ezt a megállapítást. Minden társaság könyveket vezet s ezekben a könyvekben minden üzleti esemény fel van tüntetve. Üzleti esemény a részvénykibocsátás is s arról a társaság főkönyvi számlát vezet. Ezen a számlán nyer elkönyvelést egyrészt a részvényjegyzők által teljesített minden befizetés (névérték, felpénz sfb.), másrészt az a körülmény, hogy az így befolyt pénzeszegek erről az átmeneti számláról mely számlákra vezettetnek át. (Részvénytőkeszámlára, tartaléktőkeszámlára sfb.-re.) Már most, ha ezen a nyomon tovahaladunk, akkor meg kell állapítanunk, hogy a részvénykibocsátásból előállott tőke eljut-e a beruházási számlára vagy másirányú felhasználást nyert. S ennek a körülménynek megállapításához eljuthatunk úgy is, ha a beruházási számlából indulunk ki s keressük a visszafelé vezető utat, vagyis azt, hogy az elkönyvelt összeg honnan indult utjára. Nézetem szerint a kedvezmény tárgyi jellege megköveteli ezt a megállapítást. E helyett az ipari felügyelőség egyszerűen megállapítja, hogy egy megelőző könyvelési zárlatig mennyi volt a kedvezményezett gyárüzem vagy üzemág beruházási számlájának eredménye s azután megállapítja, hogy mennyit mutat a könyvelés a részvénykibocsátás után előállott tőke felhasználásának időpontját követőleg. Ugyanezt teszi a nem kedvezményezett üzemágakra vonatkozólag is s a két különbözetet egymással szembeállítva kimutatja a „kedvezményezett és a nem kedvezményezett üzemágakba beruházott“ tőkéknek egymáshoz való arányát. Sőt! Alapul veszi azt a megállapítást, amelyet egy megelőző részvénykibocsátás alkalmával eszközölt s tekintet nélkül arra, hogy azóta esztendőek elmúltak, s hogy ez időközben a társaság üzleti nyereségét beruházásokra fordította, megállapítja, hogy mennyit mutat a könyvelés a részvénykibocsátás után előállott tőke felhasználásának időpontját követőleg. Csak természetes, hogy ennek folytán igen gyakran arra az eredményre jut, hogy a társaság a részvénykibocsátás folytán előállott, mondjuk 100.000 pengő tőkével szemben 130.000 pengőt fektetett be kedvezményezett és 40.000 pengőt a nem kedvezményezett üzemágakba. Szinte hallom már az erre adott feleletet: hát nem mindegy az, hogy honnan vette

a társaság a kedvezményezett üzemágba beruházott tőkét? Megmondom, hogy miért nem mindegy. Ha a társaság újabb részvénykibocsátást foganatosít s az ebből előállott 30.000 pengő tőkét teljes egészében nem kedvezményezett üzemágaiba ruházza be, vagy felhasználja egy más vállalatnál érdekeltség-vállalásra, akkor kétségtelen, hogy a tőkének ily célokra történt felhasználása miatt a részvénykibocsátás illetékmentességben nem részesíthető. Igen ám, hanem az ipari felügyelőség, — hiszen az előző megállapításnál követett eljáráshoz — ki fogja mutatni, hogy a kedvezményezett üzemágba a társaság eddig 130.000 pengőt ruházott be, amely kiadási tételrel szemben a megelőző részvénykibocsátás útján előállott 100.000 pengő tőkén felül a kedvezményezett üzemágba beruházottnak fogja tekinteni az újabb részvénykibocsátás folytán a társaság rendelkezése alá került 30.000 pengő tőkét is, úgyhogy mindkét részvénykibocsátás tőkétjét teljes egészében kedvezményezett üzemágba beruházottnak fogja tekinteni, holott tudjuk, hogy a társaság a szóbanforgó 30.000 pengőt nem kedvezményezett üzemágazataiba fektette be. Hová merülne el a részvénykibocsátási jogügyletnek, mint minden más történéstől független aktuális tárgyi illetékmentessége, ha lehetővé válnék ilyen megoldás? Elmerült a végrehajtási utasításnak az ilyen esetekkel nem számolt rendelkezésében. Megvallom, hogy az ipari felügyelőséget a törvény szellemének ilyen felfogására és annak felismerésére, hogy az illetékek természetében különbözik az adók természetétől, reá vezetnem még nem sikerült.

A részvénykibocsátási illetékekkel kapcsolatos állami kedvezmények területén még egy körülményre szeretnék rámutatni. Az 1920. évi XXIV. t.-c. 14. §-ának 5. pontja azt mondja, hogy: „ha a részvénytársaság részvényeit bármi okból más részvényekkel cseréli ki, anélkül, hogy az új részvényekre bármiféle befizetés történnék (pl. a névre szóló részvényeket előmutatóra szóló részvényekre cseréli fel vagy viszont, a társaság cégét megváltoztatja stb.), minden új részvény után I. fokozat szerint kell az illetéket megfizetni.“ Ez a rendelkezés egészen új s 1920 október 1-e előtt fenn nem állott közszolgáltatást statuált. Ha egy társaság névre szóló részvényeit (mely után II. fokozat szerinti illetéket fizetett) a múltban bemutatóra szóló részvényekkel (III. fokozat) cserélte ki, akkor 1920 előtt le kellett rónia azt a különbözetet, amely a II. és III. fokozatu illeték között mutatkozott. Az 1920. évi XXIV. t.-c. a névre vagy bemutatóra szóló részvények kibocsátása után egyként III. fokozatu illetéket követel. Az alapszabályoknak a *részvénytöke állagát érintetlenül hagyó* olyan *megváltoztatása* esetére követelt I. fokozatu illeték, mely a részvények szövegében változást idéz elő a társasági szerződés mint kötelmi szerződés illetéken felüli szolgáltatás (papirosadó), amelyet a kincstár az 1920. évi XXIV. t.-c. életbelépte előtt nem követelhetett. Az a véleményem, hogy az 1907. évi III. t. c.-ben meghatározott illetékmentesség az ilyen I. fokozat szerinti illeték alá eső részvénykibocsátásokra (részvénykicserélésekre) ki nem terjed. Nem pedig azért, mert nem tökeszerzésel kapcsolatosak (nem létesítenek kötelmet) s éppen ezért nincs is értékalapjuk (a közigazgatási bíró-

ságnak az a jogegységi tanácsi határozata, mely a névértéket állapítja meg illetékalapul egyszerű császármetszés, melybe jobb megoldás hiányában a kincstár is megnyugszik), de meg azért sem, mert az 1907. évi III. t.-c. „az 1920-ban életbeléptetett I. fokozatu illetékre, mint egészen új természetű közszolgáltatásra, illetékmentességet meg nem állapíthatott. Mindez teljes világossággal tűnik ki akkor, ha ismét arra gondolunk, hogy az 1907. évi III. t.-c.-ben megállapított illetékmentesség tárgyi kedvezmény: a gyárüzemet megillető kedvezmény. Ha a jogügylet nem hoz létre jogtárgyat, amely a gyárüzembe beruházható, akkor hiába is akarnánk tárgyi kedvezményt nyújtani. Hogy a törvényhozás is csak olyan részvénykibocsátásra gondolt, amely tőkét hoz létre, kivüláglik a törvény szövegéből is, amely a „társulati tőke megnagyobbításával“, részvényeknek „tőkefelemelés céljából történő“ kibocsátásával járó szerződéseknek biztosítja az illetékmentességet. A törvénynek szelleme pedig a szóbanforgó részvénykibocsátásoknak illetékmentességben való részesítését meg nem engedi: a törvény a kormányzat által megsegítendőnek ítélt hazai ipar fejlesztéséről szól. Ebből a szempontból az a körülmény, hogy a gyárüzem birtokosa részvényeit bemutatóra szóló részvényekre változtatja vagy névre szóló részvényekkel cseréli ki, avagy cégszövegét megváltoztatja, teljeséggel érdektelen.

A törvény 1. §-ának b) pontjában az *elsőbbségi kötvényeknek kibocsátására* biztosított illetékmentesség (előző cikkem 3. pontja) mindenben a részvénykibocsátásokra nézve adott illetékmentességről az előbbieken kifejtett szabályok szerint érvényesül. Talán felesleges megemlítenem, hogy az illetékmentesség kizárólag a kötvények kibocsátását illeti meg, de nem terjed ki a kötvények kamatszélvényeire, amelyek épp úgy illeték-kötelesek, mint a részvények után fizetett osztalékok. Tárgyi kedvezmény a kötvények kibocsátására adott illetékmentesség is, s így csak azon mérvben (százalékban) lehet a kötvénykibocsátást illetékmentességben részesíteni, amily mérvben a kötvénykibocsátással előállott tőkét a kedvezményezett gyárüzembe beruházták.

A törvény 1. §. b) pontja a részvénykibocsátásokkal, törzsbetét és üzletrészjegyzésekkel és az elsőbbségi kötvények kibocsátásával kapcsolatban a részvények, törzsbetétek, üzletrészek és elsőbbségi kötvényeken felül kiállított *okiratokat* is illetékmenteseknek deklarálja. Hogy melyek ezek az okiratok, azt nem említi meg. Ha az alapítási tervezetet, részvény-, törzsbetét-, üzletrészaláírási íveket, közgyűlési jegyzőkönyvet, alapszabályokat értené a szóbanforgó okiratok alatt, akkor ezek megbeszélést nem igényelnek, mert hiszen ezek mind a társasági szerződés okiratai, amelyek után az illetéket a részvények, törzsbetétek, üzletrészek kibocsátása után járó illeték formájában kell megfizetni.

A vagyónátruházások után járó kincstári illeték alól adott mentességet az 1920. évi XXXIV. t.-c. 8. §-a megszüntette. Erről, illetve a községi illetékekről első cikkemben részletesen szóltam.